

การส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

The Promotion of Community Rights to Solve Humans and Wild Elephant Problems in Phuluang Wildlife Sanctuary of Local Government Organizations

ยุทธพล เดชารัตนชาติ¹Yutapon Decharatanachart¹

Corresponding Author's Email: ponpon254291@hotmail.com

(Received: April 3, 2023; Revised: August 18, 2023; Accepted: September, 2023)

บทคัดย่อ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในทุกบริเวณพื้นที่ต่างประสบปัญหาและมีสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่าในลักษณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมนุษย์ การปลูกพืชผลทางเกษตรของประชากรโดยรอบพื้นที่ป่าที่เป็นถิ่นที่อยู่ของช้างป่า การแผ้วถางตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง รวมทั้งสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และโครงสร้างป่าเปลี่ยนแปลงไปล้วนมีผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของช้างป่า แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารของช้างป่า อาหารถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ช้างออกจากป่า ในขณะที่การปลูกพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านมักปลูกพืชที่เป็นอาหารของช้างป่าได้ จึงเกิดการบุกรุกกินพืชผลทางการเกษตรและทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งในบางครั้งมนุษย์ก็จำเป็นต้องปกป้องรักษาประโยชน์ของตนเอง ทำให้ช้างป่าถูกทำร้ายล้มตายหรือได้รับบาดเจ็บเช่นเดียวกัน โดยปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน

การนำแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญมาใช้ในการจัดการกับปัญหา จึงเป็นทางเลือกที่ดีและเหมาะสมเนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายมหาชนที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลและมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน โดยกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมสิทธิชุมชนดังกล่าว เนื่องจากเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดและมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจะสามารถแก้ไขปัญหาและเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 1) อาหาร: พัฒนาแหล่งอาหารให้ช้างป่า 2) อาชีพ: เปลี่ยนวิถีเกษตรไม่ปลูกพืชที่ช้างป่ากินเป็นอาหารได้ 3) อาณาเขต: สร้างแนวป้องกันและไม่บุกรุกถิ่นที่อยู่ของช้างป่า 4) อาสาสมัคร: มีอาสาสมัครเฝ้าระวังช้างป่า 5) อาวุธ: ไม่ทำอันตรายต่อช้างป่า 6) อาหาร: ช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมสิทธิชุมชน ปัญหาคนกับช้างป่า

Abstract

The problem of conflict between people and wild elephants is increasing. In every area there are problems and causes of conflict between humans and wild elephants are the same. The increase in human population, the occupation of cultivating agricultural crops around forest areas, clearing and logging decreasing forest resources, and the environment, ecosystems and forest structures are changing, which affect the habitat of wild elephants, water sources and the food sources of wild elephants. Food is an important factor that causes elephants to leave the forest. While farming can also be cultivated as food for wild elephants, it inevitably encroaches on agricultural crops and destroys property. Humans sometimes have to protect their own interests, causing wild elephants to be attacked, killed or injured as well. These problem are related and linked to each other.

¹นิติกรชำนาญการพิเศษ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

¹ Legal Officer, Senior Professional Level, Loei Local Administration, Department of Local Administration Ministry of Interior

Applying the concept of community rights under the Constitution is used to deal with the problem. It is a good and appropriate choice because it is a basic right under the Public Law that protects the rights of individuals to behave in order to manage, maintain and utilize the environment for sustainability. Local government organizations are important mechanisms for promoting such community rights. Because it has the legal authority to solve problems and effectively cure them. The operational guidelines are as follows: 1) Build and develop food sources for wild elephants; 2) Don't plant plants that can be eaten by wild elephants; 3) Build a barrier and do not encroach on wild elephants' habitat; 4) Have volunteers. Watch out for wild elephants; 5) Don't harm wild elephants; 6) Help those affected by wild elephants.

Keywords: local government organizations, promotion of community rights, humans and wild elephant problems

ความนำ

ความผูกพันระหว่างคนกับช้างเป็นเรื่องราวที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน แต่วิวัฒนาการทำให้วิถีชีวิตของคนและช้างต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ความเป็นพลวัตของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ความจำเป็นในการพัฒนาด้านต่างๆ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายที่ทำกินรุกเข้าไปในป่า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ต่างมีความสัมพันธ์และส่งผลให้ช้างป่าสูญเสียถิ่นที่อยู่และแหล่งอาหารและบุกรุกเข้าไปในเขตพื้นที่อยู่อาศัยและเขตพื้นที่ทำการเกษตรของมนุษย์ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ที่ผ่านมามีคดีการเสียชีวิตของประชาชนและช้างป่าเพิ่มสูงขึ้น ประชาชนถูกช้างป่าทำร้ายใกล้ชิดกับแหล่งชุมชนมากขึ้น (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) ในขณะที่เดียวกันประชาชนได้ป้องกันช้างป่าบุกรุกด้วยวิธีการที่รุนแรงมากขึ้นและสุ่มเสี่ยงต่อการกระทำที่ผิดกฎหมายเช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนมักถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอยู่เสมอ เพราะสิทธิชุมชนเป็นการให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการปกป้องคุ้มครอง บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งนี้ สิทธิชุมชนได้รับการบัญญัติรับรองเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีความสำคัญแม้กระทั่งในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ การพิจารณาถึงความเป็นผู้ได้รับ

ความเดือดร้อนหรือเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลนั้น ยังให้คำนึงถึงสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมประกอบด้วย (คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, 2554) ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าที่เกิดขึ้น การนำแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงเป็นทางเลือกที่ดีและเหมาะสม สิทธิชุมชนนั้นถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีรากฐานมาจากแนวความคิดกฎหมายธรรมชาติและสิทธิมนุษยชน ดังที่ได้รับรองไว้ใน “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ซึ่งสิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่มีมาก่อนรัฐ โดยในแต่ละชุมชนจะมีจารีตประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป เมื่อสิทธิชุมชนได้มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงทำให้มีสถานะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายมหาชนที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิชุมชนให้ประชาชนรวมตัวเป็นชุมชนในการมีสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดและมีศักดิ์เหนือกฎหมายธรรมดา จึงทำให้รัฐหรือผู้ทรงอำนาจสาธารณะอื่นๆ ผู้คนที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใดๆ เพื่อประโยชน์ของราษฎร (หยุด แสงอุทัย, 2559) การมุ่งหมายให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการทรัพยากร อนุรักษ์ บำรุงรักษา การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ เป็นสิทธิโดยชอบธรรมของบุคคลที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐและชุมชนในการคุ้มครองรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและร่วมมือกันรักษาให้เกิดความยั่งยืน

บทความนี้เป็นการศึกษาสภาพและปัญหาของคนกับช้างป่าและดำเนินการวิเคราะห์นำเสนอแนวทางที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจตามขอบอำนาจ โดยมีขอบเขตในการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้ 1) ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาบริบทพื้นที่ สถานการณ์ข้างป่า ปัญหาและผลกระทบ สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อเสนอการส่งเสริมสิทธิชุมชน 2) ด้านวิธีการศึกษา ได้แก่ การศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ 3) ด้านพื้นที่ ทำการศึกษาพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการรุกรานของข้างป่าบริเวณพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจักเป็นองค์ความรู้นำไปสู่การกำหนดข้อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

บริบทพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

ภูหลวง มีความหมายว่า “เขาที่ยิ่งใหญ่” หรือ “ภูเขาของพระเจ้าแผ่นดิน” เกิดจากการยกตัวของพื้นผิวโลก แล้วดินส่วนที่อ่อนถูกพัดพาลงสู่ส่วนที่ต่ำ คงเหลือโครงสร้างส่วนที่แข็งไว้เป็นภูเขาสูงใหญ่ทอดตัวตามแนวเหนือใต้ โดยบนสันเขาปรากฏเป็นที่ราบขนาดใหญ่ เนื้อที่ประมาณ 120 ตารางกิโลเมตร ลาดเอียงจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก บริเวณตอนกลางของพื้นที่เป็นลำห้วยทอดยาวคดเคี้ยวจากเหนือสู่ใต้ เรียกว่า “ลำน้ำเลย” ด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เป็นภูเขามีลักษณะเป็นลูกกระนาบสลับซับซ้อนและสูงชัน มีแหล่งน้ำ แหล่งอาหารของสัตว์ป่า นอกจากนี้ยังมีที่ราบเป็นทุ่งหญ้า มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุมในป่ามีต้นน้ำลำธารที่ควรสงวนไว้ เพื่อให้มีน้ำไหลหล่อเลี้ยงลำห้วยลำธารตลอดปีเพื่อรักษาความชุ่มชื้นให้แก่ละอองที่ใกล้เคียงและช่วยบรรเทาอุทกภัยอีกทางหนึ่งด้วย มีลักษณะทางกายภาพเป็นภูเขาหินปูนสลับซับซ้อนติดต่อกันเป็นเทือกเขายาว มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีคุณค่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่านับเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517 มีเนื้อที่ประมาณ 530,000 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 และปี พ.ศ. 2534 ได้มีการเพิกถอนพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบางส่วน รวมถึงมีการผนวกพื้นที่เพิ่มเติมจนปัจจุบัน มีพื้นที่ประมาณ 560,593 ไร่ สามารถแยกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยและทำกินของประชาชนประมาณ 136,044 ไร่ จึงเหลือพื้นที่ที่เป็นป่าสมบูรณ์เพียงประมาณ 424,549 ไร่ ในปัจจุบัน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีชุมชนที่อาศัยอยู่

ทั้งในและโดยรอบพื้นที่ป่าของ 2 จังหวัด รวม 37 หมู่บ้าน ใน 12 ตำบล 5 อำเภอ ดังนี้ 1) เขตอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ได้แก่ (1) บ้านบง บ้านแก่งม่วง บ้านนาน้อย บ้านทอน-โนนสว่าง บ้านสำราญ ตำบลท่าศาลา (2) บ้านถ้ำมูลใหญ่ ตำบลसानตม และ (3) บ้านปลาป่า บ้านสองคอน บ้านกลาง บ้านหินสอ บ้านน้ำทับ ตำบลปลาป่า 2) เขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้แก่ (1) บ้านห้วยทอง บ้านกกโพธิ์วังเก่า บ้านนาหิน บ้านนาลานข้าว ตำบลโพนสูง และ (2) บ้านผึ้ง บ้านวังยาว บ้านปากแดง บ้านกกสะตี่ บ้านวังเงิน ตำบลวังยาว 3) เขตอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ได้แก่ (1) บ้านน้ำค้อ ตำบลทรายขาว (2) บ้านน้ำทับ บ้านนาหลวง บ้านยางเดี่ยว ตำบลเขาหลวง และ (3) บ้านน้ำจันท์ บ้านกกบก ตำบลหนองจี่ว 4) เขตอำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ได้แก่ (1) บ้านเลยวังไสย์ บ้านเลยดาวตาด-โนนพัฒนา บ้านโคกหนองแห้ว ตำบลเลยวังไสย์ (2) บ้านน้ำคู้ บ้านหนองบัวน้อย บ้านวังมน ตำบลภูหอ และ (3) บ้านแก่งบง ตำบลหนองคัน 5) เขตตำบลศิลา จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ (1) บ้านสักง่า บ้านวังกันหวด บ้านหินโงน บ้านห้วยผัก ราษฎรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ข้าวไร่ นาข้าว มันสำปะหลัง แก้วมังกร ยางพารา ข้าวโพด ชিং ลิ้นจี่ เงาะ ลำไย อะโวคาโด ฯลฯ ในลักษณะของไร่มุมนเวียน เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าภูหลวง มีสภาพภูมิอากาศและลักษณะทางธรณีวิทยา อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม การอยู่ห่างไกลชายฝั่งทะเล จึงทำให้อากาศเป็นแบบกึ่งร้อนและมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่ราบสูงจึงมีอากาศหนาวเย็นยาวนานกว่าพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป และมีค่าเฉลี่ยของอุณหภูมิตลอดทั้งปีเท่ากับ 27.1 องศาเซลเซียส สำหรับค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยรายเดือนเท่ากับ 38.2 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 16.0 องศาเซลเซียส มีลักษณะทางธรณีวิทยาเช่นเดียวกับพื้นที่ที่ราบสูงโดยลักษณะของชั้นที่วางตัวแบบประทุนหงายในแนวเหนือ-ใต้ มีรอยเลื่อน (Fault) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของโครงสร้างธรณีวิทยาที่ได้มีการยกตัวมาตั้งแต่อดีต มีทรัพยากรที่มีคุณค่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ตั้งอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1A มีทรัพยากรน้ำที่สำคัญ เช่น ลำห้วยน้ำจันท์ ลำน้ำสานตม ไหลมาบรรจบกับลำน้ำสานน้อย มีลำน้ำสายหลัก ได้แก่ ลำน้ำเลย ลำน้ำป่าสัก มีแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำเลย อ่างเก็บน้ำสถานีทดลองเกษตรที่สูงภูเรือ มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิประเทศ

เป็นเหือกเขาใหญ่ เริ่มระดับความสูงตั้งแต่ประมาณ 400 เมตร ไปจนถึงยอดเขาสูงสุดที่ระดับความสูงประมาณ 1,571 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ชนิดพืชในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จำนวน 6 ชนิดป่า ได้แก่ ป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าสนเขา ป่าผสมผลัดใบ ป่าเต็งรัง และทุ่งหญ้า มีทรัพยากรสัตว์ป่าหลากหลายชนิดและซุกซุ่ม แบ่งออกเป็นสัตว์มีกระดูกสันหลัง 4 กลุ่ม ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และนก รวมจำนวนทั้งสิ้น 559 ชนิดที่สำคัญ เช่น ค้างคาว ลิงลม กระรอก เม่น หมาจิ้งจอก หม่ามิง นกควาย ชะมด อีเห็น พังพอน ช้างป่า หมูป่า กระเจง เก้ง กวาง เลียงผา ไก่ฟ้า นกหัวขวาน นกโพระดก นกเค้าภูเขา นกเขาใหญ่ นกปิ๊กแพรว นกปรอด นกกระจ่างไพโรปากแดง ฯลฯ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2565)

ภาพที่ 1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

ที่มา: <https://loeiwangsai.go.th/menu1619>

สถานการณ์ช้างป่า ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

ช้าง (*Elephas maximus*) เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง ลำดับที่ 127 ตามกฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 ออกตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อีกทั้งยังเป็นสัตว์ป่าชนิดที่อยู่ในบัญชี 1 (Appendix I) ของอนุสัญญา CITES (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) โดยห้ามมิให้นำตัวช้าง งาช้าง ชาก้าง และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากชิ้นส่วนของช้างเพื่อการค้าในเชิงพาณิชย์ และถูกจัดให้มีสถานะใกล้สูญพันธุ์ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 13 ประเทศของโลกที่มี “ช้างป่า” อาศัยอยู่ในป่าตามธรรมชาติ มีจำนวนช้างป่าประมาณ 3,500-4,000 ตัว กระจายอยู่ในป่าอนุรักษ์ 68 แห่งที่พบช้างป่าอาศัยในกลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าตะวันตก เช่น แก่งกระจาน สลักพระ ห้วยขาแข้ง มีจำนวน 400-600 ตัว กลุ่มป่ารอยต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 300-400 ตัว กลุ่มป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

มีจำนวน 500-600 ตัว จำนวนกลุ่มป่าภาคใต้ คลองแสง-เขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีจำนวน 100-150 ตัว และกลุ่มป่าภาคเหนือ มีจำนวน 110-300 ตัว และมีปัญหาที่กำลังเผชิญ คือ การจัดการประชากรช้างป่า และพื้นที่แหล่งอาศัยของช้างป่า ซึ่งต้องดำเนินการทำให้ช้างอยู่ในป่ามีแหล่งอาหารเพียงพอ โดยไม่สร้างความขัดแย้งกับคน (ปิยะนันท์ มุลตรีมา, 2560) ทั้งนี้ช้างในบางกลุ่มป่ามีแนวโน้มการอยู่รอดที่อาจไม่ยั่งยืนในอนาคต โดยเฉพาะช้างป่าในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ และบางพื้นที่ในภาคอีสาน สำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ปัจจุบันมีจำนวนช้างป่า ประมาณ 186 ตัว และปรากฏเรื่องราวความผูกพันกันมายาวนานระหว่างคนกับช้างจนถูกถ่ายทอดผ่านตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญาช้างภูหลวง ทั้งนี้ ช้างป่าภูหลวงที่ออกมาออกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพบได้ในพื้นที่อำเภอภูเรืออำเภอด่านซ้าย อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และในพื้นที่ของอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ม.ป.ป.) สำหรับประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ เศรษฐกิจในท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ อีกทั้งเป็นภัยคุกคามต่อความปลอดภัยของช้างป่าและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีสภาพปัญหาไม่แตกต่างกัน เช่น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาชะแมมมีแนวโน้มที่ความรุนแรงมากขึ้น ด้วยสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าเปลี่ยนแปลงไป จำนวนช้างป่ามีมากขึ้น ช้างป่าสร้างความเสียหายให้แก่พืชผลผลิตและความเสียหายในทรัพย์สินไปจนกระทั่งเกิดการเสียชีวิต สาเหตุปัญหาความขัดแย้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า จากกิจกรรมของมนุษย์ทำให้พื้นที่ป่าลดลงและการขยายตัวของพื้นที่เกษตร และเชื่อว่าตัวช้างป่าเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุความขัดแย้ง ช้างป่ามีพฤติกรรมเปลี่ยนไปชอบกินพืชผลการเกษตรและเข้ามาอาศัยใกล้ชุมชนมากขึ้น และนานขึ้น (ศรัณย์ สุนทรส, 2564) ปัญหาในพื้นที่ป่ารอยต่อห้าจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จันทบุรี ระยอง ชลบุรี และจังหวัดสระแก้ว โดยเฉพาะปัญหาคนกับช้างป่าในพื้นที่อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี การเพิ่มขึ้นของประชากร ความต้องการพื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น

และประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรตามเดิมส่งผลต่อความต้องการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการแสวงหาพื้นที่ทำกินใหม่โดยเข้าไปยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออาศัยอยู่แล้ววางเฉาป่าทำให้พื้นที่ป่าลดลงส่งผลให้ช้างป่ามีที่อยู่อาศัยแหล่งตามธรรมชาติ พืชอาหารและแหล่งน้ำของช้างป่าลดน้อยลงจนช้างป่าต้องพากันอพยพออกจากป่าที่อยู่อาศัยออกมากัดกินพืชไร่พืชสวนและทำลายพืชไร่พืชสวนของชาวบ้านตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินอื่นๆ ในขณะเดียวกันปัจจัยด้านเศรษฐกิจประชาชนได้ผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีมูลค่าสูงเป็นจำนวนมากส่งผลต่อแนวคิดและเกิดเป็นพลวัตของระบบเศรษฐกิจในชุมชน มีพัฒนาการเข้าไปสู่ยุคเศรษฐกิจเพื่อการขาย การพัฒนาชุมชนโดยการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณูปโภคด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน ระบบไฟฟ้า และประปาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติค่อยๆ ลดลง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยมีความผูกพันกับธรรมชาติ เช่น ความสัมพันธ์กับพื้นที่ความสัมพันธ์กับผืนป่าและความสัมพันธ์กับช้างป่าก็ค่อยๆ เลือนหายไป ความต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเพิ่มขึ้นส่งผลต่อการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (ภุชพัฒน แก้วตาธนวัฒนา และ สันดุสิต บวิงษ์ตระกูล, 2563) ปัญหาความขัดแย้งของคนกับช้างป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึงและพื้นที่โดยรอบ พบว่า จากการใช้พื้นที่ทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน โดยการเพาะปลูกสลับประด การขาดมาตรการควบคุมที่ดีและการส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน ปัญหาที่ตามมา คือ การบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็วจนเกิดผลกระทบต่อช้างป่าที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม การทิ้งไร่สับประดติดกับชายป่าอุทยานได้ดึงดูดให้ช้างออกมากินสับประดที่ทิ้งไว้ จนกลายเป็นปัญหาในที่สุด ในขณะเดียวกันจำนวนของช้างป่าที่ขาดความสมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยทำให้มีปัญหาที่อยู่อาศัยถูกทำลายแหล่งน้ำและแหล่งอาหารลดลง ชุมชนได้ขยายตัวเข้าไปยังผืนป่าแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่า การปลูกพืชเกษตรกรรมทำให้ผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นผืนเล็กกล ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าตามธรรมชาติลดลง และแหล่งดินโป่งของช้างถูกทำลายลง ช้างป่าประสบความยากลำบากในการอยู่รอดจึงทำให้ช้างเคลื่อนย้ายเข้าไปสู่แหล่งพื้นที่เกษตรกรรมมากขึ้นนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งของคนกับช้างในที่สุด (ณัชชญา ทองจันทร์ และ คณะ, 2560) ปัญหาในพื้นที่เขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ในอดีตเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ภายหลังราษฎรเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินทำการเกษตรปลูกพืชไร่ ทำนา และตั้งถิ่นฐาน ทำให้ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าลดน้อยลง ในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองพื้นที่ป่าดงใหญ่ได้ถูกใช้เป็นแหล่งพักพิงและหลบภัย หาอาหารและล่าสัตว์ ทั้งยังมีการลักลอบตัดไม้เพื่อการค้าทำให้ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าลดน้อยลงไปมาก การที่ภาครัฐได้ผลักดันราษฎรออกจากป่าเพื่อต้องการรักษาผืนป่าไว้ให้เป็นป่าต้นน้ำและแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับหน่วยงานรัฐ วิถีชีวิตเกษตรกรรมรอบเขตอนุรักษ์ส่วนใหญ่จะปลูกพืชไร่ พืชผัก ทำนา ทำให้ในปัจจุบันมีช้างป่าออกนอกเขตอนุรักษ์เข้าไปหากินในพื้นที่ชุมชน เพราะมีพืชอาหารที่ช้างป่ากินได้หลายชนิด และได้เหยียบย่ำหรือหักพืชผลทางการเกษตรและรื้อคั้นทรัพย์สินของราษฎร ในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ของราษฎรทำกินในเขตป่าอนุรักษ์จากวิถีชีวิตการหาของป่าและล่าสัตว์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาช้างป่ารุกที่ดินราษฎรในปัจจุบัน เพราะเป็นการไปรบกวนแหล่งอาหารของช้าง รวมทั้งป่ามีอาหารไม่เพียงพอกับประชากรช้างป่า มีอาหารไม่หลากหลายพืชที่เป็นอาหารของช้างเจริญเติบโตไม่ทัน จึงเป็นเหตุให้ช้างออกหากินนอกเขตอนุรักษ์ (ณัฐพล วงษ์รัมย์ และ สมคิด สาลี, 2560)

สำหรับปัญหาของช้างป่าที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง กรณีช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ถูกแวดล้อมด้วยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและการขยายตัวของพื้นที่การเกษตรของราษฎร โดยมีปัจจัยที่เอื้อให้ช้างป่าออกมา มีปฏิสัมพันธ์กับคนดังกล่าว ได้แก่ พืชผลทางการเกษตรบริเวณโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เช่น ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ข้าว กัญชง และแหล่งน้ำ ประกอบกับพืชไร่สวนใหญ่เป็นพืชที่เป็นอาหารช้างป่าได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ช้างป่าออกไปหากินนอกเขตอนุรักษ์และทำความเสียหายต่อพืชไร่ของเกษตรกรที่ปลูกไว้ได้รับความเดือดร้อน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ซึ่งอยู่ในเขตท้องที่อำเภอวังสะพุง และอำเภอภูหลวง ช้างป่าได้ออกไปหากินนอกเขตและทำความเสียหายทำลายพืชไร่ที่ปลูกไว้และบางครั้งถูกทำร้ายบาดเจ็บและเสียชีวิตเช่นกัน การเพิ่มของจำนวนประชากรช้างป่าและการมีโขลงช้างใหม่และทำการเพิ่มอาณาเขต ทำให้ช้างป่าส่วนหนึ่ง

ได้เข้ามากินพืชไร่ทางการเกษตรของเกษตรกร และได้ทำลายข้าวของเสียหายจำนวนมาก ขณะที่การบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินของเกษตรกรทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่ใช้ประโยชน์และเส้นทางเคลื่อนที่ของช้างป่า เป็นสาเหตุที่ทำให้ช้างป่าเข้าไปทำความเสียหายต่อพืชไร่ที่ปลูกไว้ โดยปัญหาความขัดแย้งยังเป็นไปอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงขึ้น โดยปรากฏเหตุการณ์สำคัญและปัญหาจากช้างป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ได้แก่ 1) วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชนทำลายทรัพย์สินภายในวัดป่าภูหลวง เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง 2) วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ช้างป่าทำลายพืชไร่เกษตรกร แย่งพื้นที่อาหารกันเองช้างป่าล้ม 1 ตัว เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง 3) วันที่ 9 สิงหาคม 2561 ช้างป่าจำนวน 4 ตัว เข้ามาหาอาหารในสวนยางพาราและทำลายทรัพย์สินในรอบ 70 ปี เหตุเกิดที่ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย 4) วันที่ 11 สิงหาคม 2561 ช้างป่าทำร้ายเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเสียชีวิต 1 ราย ขณะผลักดันขับไล่ให้กลับเข้าป่า เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง 5) วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ช้างป่าทำร้ายคนเสียชีวิต 1 ราย ขณะเก็บของป่า ห่างจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง 300 เมตร เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง 6) วันที่ 15 มกราคม 2562 ช้างป่าจำนวนไม่น้อยกว่า 3 ตัว ทำลายไร่กล้วยและไร่มันสำปะหลังและทรัพย์สินของเกษตรกร เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง 7) วันที่ 9 เมษายน 2562 ช้างป่าทำลายโกดังเก็บของและโรงเก็บวัสดุภายในสวนยางพาราทำลายพืชไร่พืชสวนได้รับความเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง 8) วันที่ 9 พฤษภาคม 2562 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชน ทำลายทรัพย์สินและทำร้ายคนเสียชีวิต 1 ราย ในสวนยางพารา เหตุเกิดที่ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง 9) วันที่ 16 ธันวาคม 2562 ช้างป่าทำร้ายคนได้รับบาดเจ็บสาหัส ศีรษะแตก แขนซ้ายหัก ขณะให้อาหารปลาที่สวนของตนเอง เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง 10) วันที่ 2 มิถุนายน 2563 ช้างป่าทำลายพื้นที่ทางการเกษตรและทำลายทรัพย์สินวัดป่าม่วงไข่ได้รับความเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลสานตม อำเภอภูเรือ 11) วันที่ 7 กันยายน 2564 ช้างป่าทำลายกำแพงบ้าน รื้อคันทนาอาหารกิน และทำลายทรัพย์สินเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง 12) วันที่ 7 กันยายน 2564 ช้างป่า

จำนวน 2 ตัว บุกกินข้าวโพดและทำลายพืชไร่เสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลสานตม อำเภอภูเรือ 13) วันที่ 16 มิถุนายน 2565 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชน ทำลายพืชผลและ ทรัพย์สินรวมทั้งอุปกรณ์การเกษตร เหตุเกิดที่ตำบลสานตม อำเภอภูเรือ 14) วันที่ 11 ธันวาคม 2565 ช้างป่าทำร้ายคนเสียชีวิต ขณะหาปลาในลำห้วย เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง

ภาพที่ 2 ช้างป่าออกนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ที่มา <https://www.instagram.com/tv/CcKTMWHAVAO/>

จากการศึกษาสภาพปัญหาช้างป่าในพื้นที่ต่างๆ จะเห็นได้ว่า มีสาเหตุของปัญหาโดยทั่วไปไม่แตกต่างกัน ในทุกบริบทพื้นที่ต่างประสบปัญหาและมีสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่าในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การเพิ่มขึ้นของประชากรมนุษย์ การประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางการเกษตรของประชากรโดยรอบพื้นที่ป่าที่เป็นถิ่นที่อยู่ของช้างป่า การแผ้วถาง และตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง รวมทั้งทำให้สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และโครงสร้างป่าเปลี่ยนแปลงไป ในขณะเดียวกันการพัฒนาและสร้างความเจริญให้กับชุมชน เช่น การสร้างถนน สิ่งสาธารณูปโภค ฯลฯ ทำให้ป่าถูกแบ่งแยก ล้วนมีผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของช้างป่า แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารของช้างป่า ดังนั้น อาหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ช้างออกจากป่า ในขณะที่การปลูกพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านยังเป็นการปลูกพืชที่เป็นอาหารของช้างป่าได้ จึงเกิดบุกรุกกินพืชผลทางการเกษตรและทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งในบางครั้งมนุษย์ก็จำเป็นต้องปกป้องรักษาประโยชน์ของตนเองทำให้ช้างป่าถูกทำร้ายล้มตายหรือได้รับบาดเจ็บเช่นเดียวกัน โดยปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน ทั้งนี้ สาเหตุปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า สามารถสังเคราะห์ได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 สาเหตุปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า

ที่	สาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง	ผู้แต่ง (ปีที่พิมพ์)								
		ศรัณย์ สุนทร (2564)	ณัฐชญา ทองจันทร์ และ คณะ (2560)	ณัฐพล วงษ์รัมย์ และ คณะ (2560)	ภูริพัฒน์ แก้วตาบวัฒนา และ คณะ (2560)	ประวิทย์ อินทรน้อย และ คณะ (2564)	นัสติยานันท์ จานอก และ คณะ (2564)	ฉัตรภาพ เกิดทอง และ คณะ (2563)	พิชญารัตน์ พรหมเทลา และ คณะ (2562)	ศ. ทวีช เอเฟื่องศักดิ์ โอ และ คณะ (2563)
1.	แผ้วถาง บุกรุกป่าแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2.	แหล่งน้ำและแหล่งอาหารช้างป่าลดลง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
3.	ปลูกพืชที่เป็นอาหารของช้างได้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.	ตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง			✓			✓		✓	
5.	ประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้น				✓					
6.	สภาพแวดล้อม โครงสร้างของป่าเปลี่ยนแปลง	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่า

ความพยายามในการป้องกันและแก้ไขปัญหาระหว่างคนและช้างป่ายังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างมีการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางยุติปัญหาความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป คนกับช้างจะอยู่อย่างไรให้สมดุลเป็นโจทย์ใหญ่ที่ต้องการคำตอบ หากไม่มีการบริหารจัดการปัญหาที่ดีและเหมาะสม อาจยากแก้ไขเกินเยียวยาเพราะในบางเรื่องอาจต้องใช้เวลาแก้ไขปัญหาในระยะยาว ในกรณีนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่าในประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. **ต้องส่งเสริมสิทธิชุมชน** ในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่า เห็นว่านอกจากเป็นหน้าที่และอำนาจของรัฐตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ควรให้ความสำคัญกับชุมชนในการแสดงบทบาทนี้ด้วย โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เพราะสิทธิชุมชนเป็นการให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการปกป้องคุ้มครอง บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงานในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานสำคัญสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งนี้ สิทธิชุมชนได้รับการ

บัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นครั้งแรก เพื่อรับรองการมีอยู่ของสิทธิชุมชนตามกฎหมาย โดยเจตนารมณ์การรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าวเกิดจากความต้องการปฏิรูปการเมืองของประเทศ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชน โดยรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม คุ้มครองในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติของชุมชน ฯลฯ ซึ่งเป็นการปรับความคิดในระบบกฎหมายที่ยอมรับเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในการรวมตัวของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 46 รวมทั้งการมีหน้าที่ในการพิทักษ์ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 69 เป็นต้น ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้ขยายการคุ้มครองสิทธิชุมชนให้ครอบคลุมมากขึ้น เช่น มาตรา 67 ให้สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและ

ชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม โดยการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะทำได้ต้องศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน การคุ้มครองสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ เป็นต้น สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนด้วยเช่นกัน โดยได้นำสาระสำคัญของบทบัญญัติแห่งมาตรา 46 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และมาตรา 66 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาบัญญัติรวมกับสิทธิอื่นๆ ให้เกิดความกว้างขวางมากขึ้น โดยในมาตรา 43 นี้ได้รับรองสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด ซึ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ต้องพิจารณาประกอบ มาตรา 43 มาตรา 50 (8) มาตรา 57 และมาตรา 58 ที่เกี่ยวข้อง กับสิทธิหรือหน้าที่ของชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมสิทธิชุมชนเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งติดตาม ตรวจสอบ การดำเนินการของหน่วยงานรัฐที่อาจเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วน

ร่วมในการบำรุงรักษา ดูแลทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น และยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพพื้นที่อีกด้วย ดังนั้น การจัดการปัญหาคนกับช้างป่า ความสำคัญประการหนึ่งควรเป็นการจัดการของคนในชุมชนหรือในท้องถิ่นนั้นๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการ เป็นการใช้ “สิทธิของชุมชน” ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามบริบทแต่ละท้องถิ่นและช้างป่าก็เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภททรัพยากรสัตว์ป่าอีกด้วย

2. เป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการปัญหาคนกับช้างป่า

นับเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา จึงเป็นสมควรอย่างยิ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานอยู่ในท้องถิ่น และมีความใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากที่สุด สามารถเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี ให้มีบทบาทและรับผิดชอบในการส่งเสริมสิทธิชุมชนดังกล่าว ซึ่งการให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการชุมชนหรือท้องถิ่นเช่นว่านี้ ย่อมทำให้การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ประการสำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีหน้าที่และอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนภายในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตนเอง ได้แก่ 1) อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เช่น สิทธิชุมชนตามมาตรา 43 ที่กำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี อันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ และมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยสิทธิดังกล่าวนี้ให้หมายความรวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการ เช่นว่านี้ด้วย และหน้าที่ของรัฐที่มีต่อชุมชนตามมาตรา 57 ซึ่งกำหนดให้รัฐต้อง อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับ

ประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วย และมาตรา 58 การจัดให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนก่อนพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตในเรื่องที่ผลกระทบต่ออย่างรุนแรงตามที่กำหนด มาตรา 72 การดำเนินการของรัฐที่เกี่ยวข้องที่ดิน แหล่งน้ำ และพลังงาน เป็นต้น 2) อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 และมาตรา 17 และกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภท ได้แก่ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยมีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น 3) มีหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายอื่น เช่น การคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีเหตุผลและความจำเป็นเพื่อเพื่อการสงวน อนุรักษ์คุ้มครอง และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา และการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลาย และสอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติบำรุงพันธุ์สัตว์ พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ฯลฯ นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบุคลากรและงบประมาณเป็นของตนเองในสนับสนุนภารกิจที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการปัญหาคนกับช้างป่าดังกล่าว

3. กำหนดแนวทางในการดำเนินงาน 6 ประการ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไข

ปัญหาคนกับช้างป่าตามที่กฎหมายกำหนด จำเป็นต้องมีแนวทางและให้ความสำคัญในการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 อาหาร: เป็นปัจจัยที่ทำให้ช้างป่าต้องออกจากป่า เพราะแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง จึงจำเป็นต้องส่งเสริมและสร้างองค์ความรู้ชุมชนในเรื่องแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และพฤติกรรมกรกินอาหารของช้างป่า การไม่บุกรุกทำลายระบบนิเวศและแหล่งอาหารของช้างป่า การปลูกป่าให้อุดมสมบูรณ์ การพัฒนาและสร้างแหล่งอาหารของช้างป่าให้เพิ่มมากขึ้น การสร้างแหล่งน้ำให้เป็นประโยชน์ต่อช้างป่า เป็นต้น ทั้งนี้ ช้างกินอาหารมากถึง 200 กิโลกรัมต่อวัน โดยใช้เวลากินโดยเฉลี่ย 16 ชั่วโมง และต้องการน้ำมากถึง 200 ลิตรต่อวัน จากการศึกษาเอกสารกรกินพืชอาหารของช้างป่า การใช้ประโยชน์พื้นที่และเส้นทางเคลื่อนที่ของโขลงช้างป่าในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง พบว่า ช้างมีระยะทางเคลื่อนที่ ในรอบวันเฉลี่ยประมาณ 2.17 กิโลเมตร ในฤดูแล้ง แต่ในฤดูฝนจะอยู่ที่ประมาณ 1.78 กิโลเมตร และใช้พื้นที่บริเวณป่าเบญจพรรณมากกว่าป่าเต็งรังหรือพื้นที่เกษตรกรรม ช้างป่ากินพืชวงศ์ไม้และหญ้ามากที่สุด เช่น แคม เลา ไม้เครือวัลย์ หรือหญ้าคา รองลงมาก็พืชวงศ์กล้วยป่า ชิง ข่า และกล้วยไม้ นอกจากอาหารและน้ำ ช้างยังต้องการแร่ธาตุอาหารดินโป่งเพื่อซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอเช่นเดียวกับวิตามินในคน (จิรัชย์ อาคะจักร และ วุฒินันท์ พวงสาย, 2558)

3.2 อาชีพ: การทำมาหากินจากทรัพยากรในป่าของมนุษย์ การประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาหารช้างได้เป็นสิ่งดึงดูดที่ทำให้ช้างป่าออกนอกเขตถิ่นที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนชนิดพืชการไม่ปลูกพืชอาหารที่ช้างชื่นชอบหรือกินได้ เช่น อ้อย มะละกอ กล้วย สับปะรด เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชชนิดอื่นที่ช้างไม่กิน การเปลี่ยนอาชีพหรือการเปลี่ยนวิถีการเกษตรเพื่อลดปริมาณอาหารของช้างป่า การไม่ประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่อการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างและอาจเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 53 ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เว้นแต่จะได้รับอนุญาต หรือการห้ามยึดถือหรือครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า หรือทำด้วยประการใดให้เสื่อมสภาพ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิม การห้ามเก็บหา นำออกไป กระทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพ ซึ่งไม้ ดิน หิน กรวด ฯลฯ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น หรือกระทำการอื่นใด อันส่งผลกระทบต่อ

ต่อทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ หรือความหลากหลายทางชีวภาพ ตามมาตรา 55 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเหมาะสม ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายโดยตรง

3.3 อาณาเขต: นอกจากการบริหารจัดการในเรื่องอาหารและการประกอบอาชีพของราษฎรข้างต้น กรณีมีความจำเป็นต้องบริหารจัดการไม่ให้ข้างป่าออกมานอกเขตอนุรักษ์และเข้ามาใกล้หรือบุกรุกเข้ามาในแหล่งชุมชน โดยต่างอยู่ในอาณาเขตของตน ถิ่นที่อยู่ของข้างป่าเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ เช่น การสร้างหรือปรับปรุงแนวคันคูกันข้างขนาดกว้างและลึก การจัดการปรับเปลี่ยนพื้นที่หลบซ่อนของข้างป่าในเขตชุมชน การสร้างสิ่งกีดขวางข้างป่าในลักษณะของรั้วคอนกรีต รั้วไฟฟ้า การทำแนวธรรมชาติไม่ให้ข้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ได้โดยง่าย ประการสำคัญจึงต้องมีการตรวจสอบและปรับปรุงแนวทางการป้องกันอยู่เสมอ เช่น จากการศึกษากรณีมีข้อสังเกตว่าการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำรั้วรั้งฝั่งป้องกันข้างป่ายังได้รับความสนใจและกำหนดเป็นแนวทางมาโดยตลอด สามารถเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ มีประสิทธิภาพในการป้องกันได้มากน้อยเพียงไร โดยเฉพาะจากงานวิจัยของ ส.ทริช เอฟ ดวงภักดี โอ และ คณะ (2563) ได้ทำการศึกษาข้างเอเซียกัวลิ่งหรือไม เป็นการศึกษาเชิงทดลองในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ข้างเริ่มคุ้นเคยกับรั้วรั้งฝั่ง และรับรู้ถึงความดุร้ายของรั้วรั้งฝั่งและมีความเป็นไปได้ว่าฝั่งไม่อาจทำหน้าที่ในการขัดขวางข้างเอเซียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 อาสาสมัคร: กำหนดให้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเฝ้าระวังข้างป่า การรักษาความปลอดภัย การผลักดันข้างป่ากลับคืนสู่ธรรมชาติ ฯลฯ ให้เกิดการบูรณาการในภารกิจระหว่างรัฐกับชุมชน ทั้งนี้การทำงานในลักษณะของอาสาสมัครมักไม่มีค่าตอบแทน จำเป็นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องสร้างจิตสำนึกที่ดีสำหรับอาสาสมัครเหล่านี้ การนำแนวคิดจิตอาสามาใช้ในการจัดการเพื่อสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในชุมชนและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

3.5 อาวุธ: การป้องกันการบุกรุกที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่ทำการเกษตรจากข้างป่าของประชาชน พบว่ามีวิธีการที่รุนแรงมากขึ้น การใช้อาวุธหรือเครื่องมือต่างๆทำร้ายข้างป่ามีสถิติที่สูงขึ้นตามลำดับ จำเป็นต้องส่งเสริมและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนต้องไม่ฆ่าหรือทำร้ายหรือทำอันตรายต่อข้างป่า เพราะอาจได้รับโทษตามกฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น ตามพระราชบัญญัติสำหรับรักษาข้างป่า พ.ศ. 2564 มาตรา 18 การฆ่าข้างป่าโดยวิธีใดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 19 การทำร้ายข้างป่าโดยวิธีใดๆ จำคุกไม่เกินสิบแปดเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อย บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และตามมาตรา 20 ในทั้งสองกรณีมีข้อยกเว้นโทษหากมีเหตุจำเป็นเพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น เป็นต้น และตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 12 ได้บัญญัติห้ามล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง ซึ่งในมาตรา 4 ได้ให้คำนิยามคำว่า “ล่า” หมายความว่า เก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายด้วยประการอื่นใดแก่สัตว์ป่า ที่ไม่มีเจ้าของและอยู่อย่างเป็นอิสระ และให้หมายความรวมถึงการไล่ การต้อน การเรียก การล่อ หรือ การอื่นๆ เพื่อเก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายแก่สัตว์ป่านั้น และมาตรา 13 ได้บัญญัติเป็นข้อยกเว้นว่า การล่าสัตว์ป่าด้วยความจำเป็นและภายใต้เงื่อนไข 1) เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากอันตราย หรือเพื่อสงวนหรือรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเอง หรือผู้อื่น 2) การล่านั้นได้กระทำพอสมควรแก่เหตุไม่ต้องรับโทษ และการฝ่าฝืนมาตรา 12 และไม่เข้าข้อยกเว้นต้องรับโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ฯลฯ

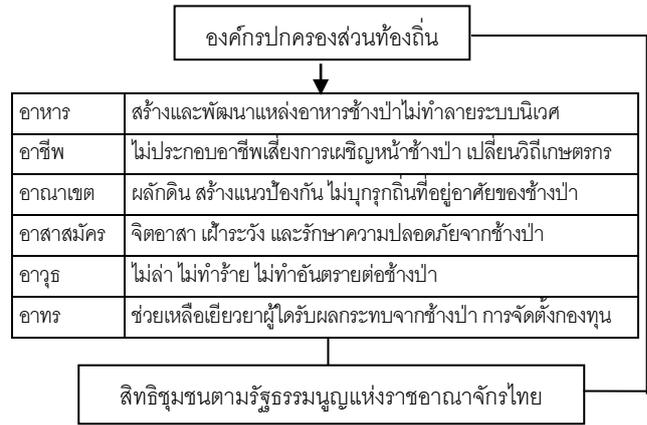
3.6 อาหาร: การช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบภัยและได้รับผลกระทบจากข้างป่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถช่วยเหลือประชาชนได้ตามขอบอำนาจที่กฎหมายและระเบียบกำหนด เช่น การพิจารณาใช้จ่ายเงินงบประมาณ ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยวิธีการงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2563 ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยเหลือประชาชนตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2560 โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนตามหลักเกณฑ์ของกระทรวงการคลังโดยอนุโลม การประสานการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่านกองทุนช่วยเหลือต่างๆ การจัดตั้งศูนย์และกองทุนการช่วยเหลือ

ภาพที่ 3 ช้างป่าล้มในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง
ที่มา: <https://www.innews.news/news.php?n=15371>

บทสรุป

การแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบเป็นไปตามกรอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่กำหนดไว้ ได้แก่ 1) อาหาร: การพัฒนาแหล่งอาหารให้ช้างป่า ส่งเสริมและสร้างองค์ความรู้ชุมชนในเรื่องแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และพฤติกรรมกรกินอาหารของช้างป่า การไม่บุกรุกทำลายระบบนิเวศและแหล่งอาหารของช้างป่า การปลูกป่าให้อุดมสมบูรณ์ การพัฒนาและสร้างแหล่งอาหารของช้างป่าให้เพิ่มมากขึ้น 2) อาชีพ: การเปลี่ยนวิถีเกษตรไม่ปลูกพืชที่ช้างป่ากินเป็นอาหารได้ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดที่ทำให้ช้างป่าออกนอกเขตถิ่นที่อยู่อาศัย เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชชนิดอื่นที่ช้างไม่กินเพื่อเลี่ยงต่อการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้าง 3) อาณาเขต: การสร้างเป็นแนวป้องกันและไม่บุกรุกถิ่นที่อยู่ของช้างป่า 4) อาสาสมัคร: การมีอาสาสมัครเฝ้าระวังช้างป่า ให้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเฝ้าระวัง การรักษาความปลอดภัย การผลักดันช้างป่ากลับคืนสู่ธรรมชาติ โดยบูรณาการในภารกิจระหว่างรัฐกับชุมชน 5) อาวุธ: การส่งเสริมและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนต้องไม่ฆ่าหรือทำร้ายหรือทำอันตรายต่อช้างป่าโดยใช้อาวุธ เพราะอาจได้รับโทษตามกฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ 6) อาทร: การช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตามขอบอำนาจที่กฎหมายและระเบียบกำหนด

ภาพที่ 4 กรอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่า

ทั้งนี้ ในการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าที่เกิดขึ้นดังกล่าว จำเป็นต้องดำเนินการด้วยความสร้างสรรค์ ปราศจากความขัดแย้ง บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าอย่างสมดุล ผ่านกระบวนการสิทธิชุมชนที่ก่อให้เกิดเป็นพลังความร่วมมือระหว่างรัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน ประการสำคัญการน้อมนำพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 มาเป็นแนวคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาให้เกิดความยั่งยืน ดังมีใจสรุปความว่า “ ช้างป่าควรอยู่ในป่า เพียงแต่ต้องทำให้ป่านั้นมีอาหารช้างเพียงพอ การปฏิบัติคือให้ไปสร้างอาหารในป่าเป็นแปลงเล็กๆ และกระจาย กรณีช้างออกมาที่ชายป่า ต้องให้ความปลอดภัยกับช้างป่า”

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2565). *แผนการอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง*. กรุงเทพฯ: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. (4 กรกฎาคม 2554). *ราชกิจจานุเบกษา* 128 (54 ก)1-5

จิรัชย์ อาคะจักร และ วุฒินันท์ พวงสาย. (2558). *การศึกษาพฤติกรรมกรกินพืชอาหารของช้างฝูงและช้างโทนในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

- ณัชชชญา ทองจันทร์, พิชัยศักดิ์ หอยางกูร, เดชา ศิริเจริญ, วิสิฐ ญาณภริต, ประพติ ฉัตรประภาศัย, ธนสาร จงพานิช และ รัฐสภา จุรีมาศ . (2560). มาตรการทางกฎหมาย ในการจัดการพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ช้างป่า. *วารสาร นิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 10(1), 115-132.
- ณัฐพล วงษ์รัมย์ และ สมคิด สาลี. (2560). *การวิเคราะห์หา พื้นที่เสี่ยงอันตรายจากช้างป่าด้วยเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัด บุรีรัมย์*. บุรีรัมย์: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย ราชภัฏบุรีรัมย์.
- นัสศิยานันท์ จานนอก และ รัฐชาติ ทัศนัย. (2564, ธันวาคม). *การศึกษาการรับมือกับช้างป่าบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม กรณีศึกษา: อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา*. บทความนำเสนอ ณ การประชุมสวนสุนันทาวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ 10: การท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน ภายใต้วิถีวิถีใหม่หลังโควิด-19, กรุงเทพฯ.
- ประวิทย์ อินทร์น้อย, ยงยุทธ ไตรสุรัตน์ และ รongลาม สุขมา สรวง. (2564). โครงสร้างประชากรและกิจกรรมออก หากินของช้างป่า (*Elephas maximus*) ในเขตรักษา พันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารวน ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 40(2), 128-141.
- ปิยะนันท์ มูลตรีมา. (2560). *การศึกษาข้อเสนอการแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและช้างป่าในพื้นที่ การพัฒนา 2 กระแส (การค้นคว้าอิสระปริญญา มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (17 พฤศจิกายน 2542). *ราชกิจจานุเบกษา* 116 (114 ก). 1-21.
- พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562. (29 พฤษภาคม 2562). *ราชกิจจานุเบกษา* 136 (71 ก).
- พิชฎารัตน์ พรหมเหล่า, นริศ ภูมิภาคพันธ์ และ นิตยา เมี้ยนมิตร. (2562). การบรรเทาความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับ ช้างป่ารอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัด กาญจนบุรี. *วารสารวนศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์*, 38(1), 1-12.
- ภูริพัฒน์ แก้วตาธนวนวัฒนา และ สันดุสิตธิ์ บิรวงษ์ตระกูล. (2563). แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง คนกับช้างป่ากรณีศึกษา: ตำบลพวา อำเภอแก่งหาง แมว จังหวัดจันทบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี*, 12(2), 111-122.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2564). การเพิ่มประชากรและการกระจาย ของช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://op.mahidol.ac.th>
- ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยเหลือ ประชาชนตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ. 2560. (29 กันยายน 2560). *ราชกิจจา นุเบกษา* 134 ตอนพิเศษ (242 ง). 1-7.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. (11 ตุลาคม 2540). *ราชกิจจานุเบกษา* 114 (55 ก). 1-99.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. (24 สิงหาคม 2550). *ราชกิจจานุเบกษา* 124 (47 ก). 1-127.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา* 134 (40 ก). 1-90.
- ศรัณย์ สุนทรส. (2564). *การนำนโยบายการจัดการความขัดแย้ง ระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่อำเภอเขาชะเมา จังหวัด ระยอง ไปปฏิบัติ (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต)*, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- ส.หริข เอฟ ดวงภักดี โอ และ คณะ. (2020). ช้างเอเชียกลัวผึ้ง หรือไม่ การศึกษาเชิงทดลองในภาคเหนือของไทย. สืบค้นจาก <https://doi.org/10.1007/s42991>
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม. (ม.ป.ป.). การพัฒนาระบบการจัดการร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. สืบค้นจาก <https://humanelephantvoices.org/phulang-elephant/>
- หยุด แสงอุทัย. (2559). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 20)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.
- อติราช เกิดทอง, ภูวดล บัวบางพลู และ พิฎา สมณา. (2563). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดปัญหาช้างป่าบุก รุกทำลายพื้นที่เกษตรตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ รำไพพรรณี*, 14(1), 33-41.